FAKTAARK

Skjøtsel av middelalderruiner

Kontinuerlig skjøtsel av middelalderruiner er et av de viktigste tiltakene for bevaring på lang sikt. 'Hvit skjøtsel' – skjøtsel av murverk – krever spesialkompetanse, men kan med veiledning også utføres av andre. 'Grønn skjøtsel' – skjøtsel av området omkring ruinene inkl. installasjoner for informasjon og tilrettelegging kan oftest utføres uten spesiell kompetanse.

Beiteskjøtsel på Selje kloster og helgenanlegg. Beiting bidrar til et vakkert og mangfoldig kulturlandskap, men krever at forholdene ligger til rette, for eksempel interesse, beliggenhet og tilgang på beitedyr.

SKJØTSEL – HVA OG HVEM

Ruiner fra middelalderen er automatisk fredet etter Lov om kulturminner. Dette innebærer at alle tiltak – også skjøtsel – skal være godkjent av Riksantikvaren. Husk også at området omkring ruinen kan inneholde verdifulle arter – både dyr og planter – som det er verd å ta vare på. Sjekk derfor alltid om de planlagte tiltakene kan komme konflikt med slike hensyn.

Skjøtsel er tiltak som holder murverk og omgivelser rene og ryddige og i god stand på lang sikt.

Skjøtsel av murverk – hvit skjøtsel – krever spesialkompetanse, og både ettersyn og skjøtsel skal normalt utføres av murer. Murskjøtsel omfattes ikke av denne veilederen.

Vegetasjonsskjøtsel – grønn skjøtsel – kan med litt veiledning utføres av alle. Eksempler på skjøtselstiltak er vasking, luking, klipping av gress, fjerning av torv inntil ruinen, skjøtsel av grønt toppdekke, trepleie, ettersyn av installasjoner etc.

Riksantikvaren er direktorat for kulturminneforvaltning og er faglig rådgiver for Miljøverndepartementet i utviklingen av den statlige kulturminnepolitikken. Riksantikvaren har også ansvar for at den statlige kulturminnepolitikken blir gjennomført og har i denne sammenheng et overordnet faglig ansvar for fylkeskommunenes og Sametingets arbeid med kulturminner, kulturmiljøer og landskap.

RIKSANTIKVAREN

Vegetasjonsskjøtsel på St Knut kirkeruin, Tilrem, Brønnøy. Luking er beste (og eneste) måten å holde borte uønsket vegetasjon.

Løv og gress bygger seg opp langs muren på Hovedøya i Oslo. Vollen fjernes regelmessig ved innstikk langs murfoten.

Grønske og mose virker skjemmende. Belegget kan også være skadelig på lang sikt og og bør derfor fjernes. St Nikolas kirkeruin, Sarpsborg.

NÅR SKAL MAN UTFØRE VEGETASJONSSKJØTSEL

Vegetasjonsskjøtsel kan utføres hele året avhengig av hvilke tiltak det dreier seg om og i hvilket område man befinner seg i. Men hovedregelen er å gjøre dette om våren når jorda er fuktig og plantene er i god vekst. Det anbefales også å gå over anlegget om høsten og gjøre klart for vinteren. Ved bruk av større maskiner anbefales dette gjort på frossen mark for ikke å skade kulturlag under bakken. Eventuelt kan man legge kjørematter på bakken.

VASKING AV MURVERK

Stein og fuger får ofte et lag av skitt, mose eller alger etc. Dette forekommer oftest på nordvegger eller på andre skyggefulle steder. Ruinen kan vaskes forsiktig med lunkent vann og myk børste. Alternativt kan man etter avtale bruke damp. Vær oppmerksom på at det kan være ønskelig å bevare noen av vekstene, for eksempel lav.

GRESS OG UGRESS

Hvorfor fjerne gress og andre vekster i og inntil murene? Hovedårsaken er at planter som dør blir til jord som holder på fuktighet, og dermed kan medføre frostsprengning når det fryser om vinteren. Gress inntil murerne blir ofte stående igjen når gressklipperen ruller forbi. Etter hvert vil det bygge seg opp en liten voll som kryper oppover muren. Denne fjernes med et lett spadestikk fra 20-50 cm utenfor og rett inn mot muren Gå ned 5-15 cm ved murfoten avhengig av hvor mye som har bygget seg opp.

BELTING SOM SKJØTSELSTILTAK

Ingenting skjøtter området omkring ruinene bedre enn beitedyr. Vanligvis er det snakk om sauer eller geiter, men andre beitedyr kan også være aktuelle. Området blir pent beitet ned og gjødslet, og vegetasjonen blir vakker og mangfoldig. Beiting krever imidlertid at forholdene ligger til rette for dette og at man har tilgang på egnede beitedyr i nærheten. Et tett samarbeid med dyreeier/grunneier er en forutsetning.

SKJØTSEL AV GRØNT TOPPDEKKE

Grønt toppdekke er som regel gresstorv lagt på murkrone av kalk og/eller bentonitt. Gress skjøtter seg stort sett selv, men det kan være behov for å begrense lengden på gresset (klippe) av og til. Torven må også holdes ved like og ødelagte partier erstattes. Det er normalt ikke behov for vanning når gressdekket har etablert seg, men følg nøye med nylagt toppdekke.

Bentonitt og gress beskytter murene på Kapitelberget kirkeruin i Skien. Vegetasjon på murkronene bidrar også til å gi inntrykk av tidsdybde og mystikk.

TREPLEIE

Trepleie omfatter i denne sammenheng både pleie, felling og nyplanting. Generelt kan man si at ruinen bør holdes mest mulig fri for trær og busker tett inntil murene. Husk at små trær som i dag står et par meter fra ruinene om noen år kanskje vil løfte både sokkel og vegger hvis de får vokse fritt. I tillegg kan for mye skygge medvirke til å holde på fuktighet og hindre opptørking. Små trær og busker fjernes derfor så raskt som mulig. Fjerning av store trær må vurderes nøye og avtales med Riksantikvaren. Trær som begynner å vokse i murverket fjernes så snart som mulig, men søk råd hvis det er fare for skade på murverk ved fjerning.

SKJØTSEL AV SKILT OG INSTALLASJONER FOR TILRETTELEGGING

Skilt og andre former for formidlings- og tilrettelegginstiltak må være oppdaterte og i god stand slik at disse bidrar til en positiv opplevelse av kulturminnet. Ta en sjekk av disse samtidig med ettersyn av ruinen og området omkring.

Gamle trær på Lyse kloster i Os. Vakkert, men store trær kan være en utfordring for sikkerhet og bevaring.

Mal for skjøtselsplan for middelaldereruiner

Objektet
- Ruinens navn og ID, kommune og fylkeskommune
- Eier/parter: Navn på eier, forvalter og/eller andre samarbeidspartnere
- Periode: Hvilket tidsrom skjøtselsplanen gjelder for
- Økonomi: Budsjett og finansiering

Kulturminnet
- Beskrivelse
- Viktige kvaliteter med kulturminnet og omgivelsene

Murskjøtsel (hvit skjøtsel)
- Hva som skal gjøres
- Når det skal gjøres
- Hvem som er ansvarlig for at tiltaket utføres og hvem som skal gjøre det

Områdeskjøtsel (grønn skjøtsel)
- Hva som skal gjøres
- Når det skal gjøres
- Hvem som er ansvarlig for at tiltaket utføres og hvem som skal gjøre det

Skjøtsel av installasjoner for informasjon og tilgjengelighet
- Hva som skal gjøre
- Når det skal gjøres
- Hvem som er ansvarlig for at tiltaket utføres og hvem som skal gjøre det

Andre opplysninger

Besøksadresse: Dronningensgate 13, 0152 Oslo, **Postadresse:** Riksantikvaren, Direktoratet for kulturminneforvaltning, Postboks 8196 Dep. N-0034 Oslo
Telefon: (+47) 22 94 04 00, Telefaks: (+47) 22 94 04 04, e-post: postmottak@ra.no

Foto: Inger Marie Olsrud-Aicher, Riksantikvaren. Utgitt desember 2013